

VRIJHEID VAN ONDERWIJS EN ISLAMITISCHE SCHOLEN

SANNE DIJKSTRA EN SIMON STEEN

Op dezelfde wijze als de overige godsdienstige groepen in Nederland gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid tot het stichten van bijzondere scholen, zo hebben de islamieten dat ook gedaan en hebben zij als Nederlandse staatsburgers het recht dat in de toekomst ook te doen, schrijven de auteurs. De Nederlandse staat dient daarbij geen belemmeringen op te werpen uit vrees voor de groep, maar respect te tonen en steun te bieden. De islamieten moeten wel voldoen aan dezelfde bekostigingsvoorwaarden als de overige groepen die bijzondere scholen oprichten.

ALGEMEEN

Openbaar en bijzonder onderwijs

In het Nederlandse onderwijsbestel wordt onderscheid gemaakt tussen openbaar en bijzonder onderwijs. Het openbaar onderwijs wordt door of vanwege de overheid georganiseerd en beheerd. Het bijzonder onderwijs wordt georganiseerd en beheerd door een groep Nederlanders die daartoe een vereniging of stichting vormen. De totstandkoming van het huidige onderwijsbestel is verweven met de ontwikkeling van de Staat der Nederlanden sinds de late Middeleeuwen. Zij is voorafgegaan door een lange geschiedenis van acties van betrokkenen, van politieke discussie, voorstellen van de overheid en parlementaire besluitvorming. In dit gedeelte van het artikel wordt volstaan met het vermelden van enkele mijlpalen in deze geschiedenis die essentieel zijn voor de huidige situatie.

Tijdens de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden werd het lager onderwijs in toenemende mate door de lokale en provinciale overheid georganiseerd, terwijl voordien de kerk hierin een belangrijke rol speelde. In de

daaropvolgende periode van de Bataafse Republiek kwam het onderwijs onder nationaal bestuur en werden de eerste onderwijswetten aangenomen. Vanaf toen werd het onderwijs door de overheid geregeld en kreeg de overheid het alleenrecht om scholen te stichten. Het onderwijsdoel werd omschreven als de verwerving van algemeen maatschappelijke en christelijke deugden. De eerste fundamentele problemen over het onderwijs gaan over de inhoud van het godsdienstonderwijs. Ondanks de vrijheid van godsdienst, die in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden gold, bleken niet alle kerken gelijkwaardig te worden behandeld. In de Bataafse Republiek werd de 'Verlichting' dominerend in de kring van de overheid. Voor de volksschool had dit tot effect dat deze toegankelijk was voor alle leerlingen, ongeacht de godsdienstige overtuiging van de ouders. De onderwijzer mocht geen godsdienstonderwijs verzorgen. Deze situatie werd overwegend gehandhaafd in het Koninkrijk der Nederlanden. De stichting van bijzondere scholen werd door de overheid niet nodig geacht. Er werd een uitzondering gemaakt voor het onderwijs aan joodse kinderen. De joodse bevolkingsgroep had het onderwijs aan hun kinderen, dat overwegend godsdienstonderwijs was, steeds zelf verzorgd. Het werd overwegend in het Jiddisch gegeven; de Duitse joden vormde de grootste groep. Dit gegeven en het gebrek aan onderwijs in andere vakken uit het lagere school curriculum, waarvan de boekenlijst in 1810 door de overheid werd vastgesteld, leidde in 1817 tot een Koninklijk Besluit waarin het onderwijs aan joodse kinderen, van welke groep toen lang niet alle kinderen onderwijs volgden, werd geregeld. Er werd rekening gehouden met de wens naar eigen godsdienstonderwijs van de toen nog vrijwel geheel orthodoxe joodse bevolkingsgroep. De groep kreeg het

recht om gedurende de helft van de schooltijd, met steun uit de rijkskas, godsdienstonderwijs te geven. Daarnaast moesten de kinderen overige vakken op een openbare school volgen, tenzij de omstandigheden dat niet mogelijk maakten. Deze uitzonderingsclausule werd regel. Daaraan heeft vooral bijgedragen dat 'openbare scholen, school-commissies en gemeentebesturen joodse kinderen als een bedreiging zagen voor de algemeen-christelijke identiteit van de openbare school. Vandaar dat na de inwerkingtreding van het Koninklijk Besluit van 1817 vele gemeentebesturen ertoe overgingen de joodse lagere scholen in hun gemeenten te subsidiëren als compensatie voor weigering van deze kinderen in het regulier onderwijs.¹ Door de publieke subsidiëring van de joodse scholen, die overigens openbare scholen genoemd werden, kwam het joods onderwijs tot bloei. In 1857 waren er 48 joodse scholen. Vrijwel alle joodse kinderen, jongens zowel als meisjes stroomden toe. Voor het onderwijs was de Nederlandse taal verplicht. Enerzijds werd met dit bijzondere onderwijs het doel van emancipatie van de overwegend arme joodse bevolkingsgroep gerealiseerd, anderzijds bleek duidelijk dat de intentie van 'één school voor alle kinderen' op bezwaren stuitte.

Tussen het begin van het Koninkrijk der Nederlanden in 1813 en het jaar 1848 was voor de oprichting van een bijzondere school toestemming van de regering nodig. Deze werd vrijwel steeds geweigerd. Dit leidde tot groot ongenoegen bij de orthodoxe gereformeerden en bij de rooms-katholieken. De onvrede met de positie van de volksschool heeft ertoe geleid dat de voorbereidings-commissie voor een wijziging van de Grondwet, onder leiding van Thorbecke, in 1848 de vrijheid van onderwijs in het voorstel voor de nieuwe Grondwet heeft opgenomen. Thorbeckes commissie werd, waar het om de vrijheid van onderwijs ging, ook beïnvloed door de rooms-katholieken. De toenmalige katholieke leden van de Tweede Kamer hebben vervolgens voor de grondwetswijziging gestemd. Behalve voor de orthodoxe protestanten was de vrijheid van onderwijs een belangrijke mijlpaal voor de rooms-katholieken. In de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was hun kerk slechts gedoogd en voelden zij zich begrijpelijkerwijs achtergesteld. In 1857 werd de vrijheid van onderwijs in een onderwijswet uitgewerkt. Er werd vastgelegd dat het openbaar onderwijs

neutraal is en voor ieder kind toegankelijk. Daarnaast werd aangenomen dat de bijzondere school in vrijheid kan worden opgericht, zonder toestemming van de regering. De school kan zelf het curriculum vaststellen. Het voorstel van de regering om de bijzondere scholen ook voor subsidie door de gemeente in aanmerking te doen komen, werd in de toenmalige Tweede Kamer door een conservatief-liberale meerderheid afgewezen. Dit had tot gevolg dat de subsidiëring van het joods onderwijs, dat in feite bijzonder onderwijs was, onwettig werd verklaard. De joodse scholen verdwenen in een periode van ongeveer vijf jaar uit het nationale scholenbestand.

Vanaf de inwerkingtreding van de wet van 1857 werden door de orthodox-protestantse groeperingen en rooms-katholieken bijzondere scholen gesticht. Voor deze groepen werd de financiering van de scholen dikwijls een moeilijk op te lossen probleem, temeer doordat de overheid speciale eisen ging stellen aan het personeel en de gebouwen. Binnen het bestek van dit artikel is het niet mogelijk om de verdere geschiedenis op het punt van financiering van de bijzondere scholen in detail te bespreken. Vanaf het laatste decennium van de negentiende eeuw worden de bijzondere scholen ook uit publieke middelen bekostigd. Na lange politieke 'strijd' wordt het probleem in 1917 door het kabinet, dat onder leiding stond van de liberaal Cort van der Linden, opgelost. Openbaar en bijzonder onderwijs worden voor wat betreft de financiering door de rijksoverheid gelijkberechtigd.

Betekenis en beperking van de vrijheid van onderwijs

De vrijheid van onderwijs omvat de vrijheid van stichting, richting en inrichting van een school. Het begrip richting is daarbij breed geoperationaliseerd en betekent zowel de godsdienst (Rooms-Katholieke Scholen, Protestants-Christelijke Scholen, Islamitische Scholen, Hindoeïstische Scholen) als de levensbeschouwing (Vrije Scholen). Om ook groepen ouders op andere dan godsdienstige en levensbeschouwelijke kaders een kans voor de stichting van een school te geven is de neutraal-bijzondere richting erkend, waarbinnen verschillende pedagogische en didactische opvattingen aan bod komen (Jena Plan Scholen, Dalton Scholen, Montessori Scholen). In dit kader passen ook de vele neutraal-bijzondere schoolverenigingen.

Deze verenigingen kiezen ervoor om extra vakken in het curriculum op te nemen die door de ouders waardevol geacht worden, zoals muziekonderwijs, onderwijs in dramatische expressie, en dergelijke.

De doelen van het onderwijs worden globaal omschreven. De ouders maken een keuze naar welke school ze hun kinderen willen sturen. Hoewel de vrijheid van onderwijs tot een grote variëteit van bijzondere scholen geleid heeft, die ongeveer zeventig procent van alle basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs omvat, is er echter sprake van een sterk in wet- en regelgeving ingekaderde vrijheid.

Beperkingen

De financiering, overigens ook voor openbare scholen, is afhankelijk van een aantal condities, zoals het voorgeschreven aantal leerlingen en de beschikbaarheid van andere scholen van dezelfde richting in een regio. De details zijn te vinden in de betrokken wetsartikelen in de Wet op het Primair Onderwijs en in de Wet op het Voortgezet Onderwijs, alsmede in het Bekostigingsbesluit Primair Onderwijs, respectievelijk in het Kaderbesluit Bekostiging Voortgezet Onderwijs. Naast deze condities dienen de scholen te voldoen aan deugdelijkheidseisen. Deze houden onder andere in dat het onderwijs wordt verzorgd in de Nederlandse taal door docenten die hun opleiding daartoe aan een Pedagogische Academie of een Lerarenopleiding dienen te hebben afgerond. Voor het basisonderwijs dienen de kerndoelen voor de onderscheiden leergebieden als einddoel te worden uitgewerkt in het schoolplan dat door de Inspectie van het Onderwijs inhoudelijk als ook op het effect van de uitvoering wordt getoetst.² Voor het voortgezet onderwijs betekenen de deugdelijkheidseisen dat de school het door de overheid vastgestelde curriculum dient uit te voeren en ervoor moet zorgen dat de leerlingen voorbereid worden voor de landelijke examens. Er is grondige controle op het onderwijsaanbod van een school door de Inspectie van het Onderwijs.

Vanaf 1917 is zowel het openbaar als het bijzonder onderwijs 'een voorwerp van aanhoudende zorg' van de regering. De Nederlandse regeringen sedertdien hebben dat alleszins waargemaakt. Een zeer omvangrijke organisatie en een gekwalificeerde inspectie zijn er dagelijks

intensief mee bezig. De ouders van de leerlingen hebben zich in verenigingen en stichtingen georganiseerd en van de mogelijkheden tot de stichting van scholen van ook nieuwe richtingen ruimschoots gebruikgemaakt.

MAATSCHAPPELIJKE EFFECTEN VAN BIJZONDERE SCHOLEN

Het bijzonder onderwijs heeft drie onderscheiden maatschappelijke effecten, die in samenhang voorkomen.

Emancipatie

Zowel het openbaar als het bijzonder onderwijs heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de emancipatie van alle Nederlandse burgers, vooral door het realiseren van een hoog niveau van te verwerven kennis en vaardigheden, ook in hoger beroepsonderwijs en academisch onderwijs. In dit opzicht hebben de leerplichtwet en de ruime subsidiëring van alle onderwijs overigens ook resultaat gehad. Emancipatie of gelijkberechtiging van alle burgers kan op grond van de wetgeving worden geregeld, doch het dient door de burger ook in het handelen te worden verankerd en door de medeburger ervaren te worden. Het bijzonder onderwijs heeft vooral in het laatste opzicht het besef van zich emanciperen en geëmancipeerd te zijn bij verschillende maatschappelijke groepen ontwikkeld, versterkt en de leden ervan tot mondige burgers ontwikkeld.

Integratie

Het bijzonder onderwijs heeft verschillende maatschappelijke groepen uit een 'isolement' gehaald en de eigen identiteit zichtbaar gemaakt en versterkt. Dit geldt voor de reeds genoemde groepen zoals de rooms-katholieken. Het was in de eerste helft van de negentiende eeuw deels al gerealiseerd voor de joodse burgers. Het effect is positief voor de Nederlandse samenleving. De burgers worden goede patriotten als zij van hun land de mogelijkheid krijgen initiatieven te nemen voor de organisatie van de opleiding van hun kinderen volgens hun visie. Dit geldt zowel voor hun levensvisie en ethiek, alsook voor hun opvattingen over de vormgeving van het onderwijs. In het onderwijs komt de geschiedenis van de groep aan de orde, hoe het de groep in Nederland is vergaan, waarom een keuze voor Nederland gemaakt is en hoe die keuze

tot verrijking van de Nederlandse samenleving geleid heeft. Ook de mogelijkheden die de Nederlandse samenleving biedt voor verdere ontwikkeling maken deel uit van het onderwijs. Het gaat daarbij om de ontwikkeling van het besef van het hebben van meerdere identiteiten, die van de 'eigen' groep, maar ook het Nederlander zijn, Europeaan zijn, enzovoort. Als vroeg voorbeeld kan de joodse bevolkingsgroep gelden, die mede door het bijzonder joods onderwijs in het begin van de negentiende eeuw in Nederland geïntegreerd werd en een constructieve bijdrage aan de Nederlandse samenleving leverde. Het bijzonder joods onderwijs, dat na 1857 verdween, kwam door initiatieven uit de groep in 1895 opnieuw tot stand en beleefde een nieuwe bloei vanaf de financiële gelijkstelling in 1917 tot aan de Tweede Wereldoorlog. In 1947 is het joodse onderwijs op bescheiden schaal weer opgezet. Daarnaast dient ook hier de katholieke bevolkingsgroep genoemd te worden, die een belangrijke en constructieve bijdrage aan de Nederlandse samenleving geleverd heeft.

Segregatie

De inhoud van het bijzonder onderwijs leidt eveneens tot segregatie. De katholiek zit op een andere school dan de protestant, de jood op een andere school dan de moslim, de leerling van een Montessori school zit niet op een Vrije school, ook al wonen ze in dezelfde straat. Het is met name de segregatie die in kringen van tegenstanders van bijzonder onderwijs dikwijls als negatief bestempeld wordt en als grond voor de onwenselijkheid van bijzonder onderwijs. Maar in geval van een heldere uitleg van de eigen identiteit in een objectieve vergelijking met andere opvattingen en het ontwikkelen van respect voor anderen levert het bijzonder onderwijs een positieve bijdrage aan de maatschappelijke pluriformiteit en worden goede staatsburgers gevormd. Als daarentegen vanuit religieuze overwegingen overgegaan wordt tot het negatief afschilderen van andere groepen, tot het aanzetten van gevoelens van vijandigheid ten opzichte van anderen en tot het verbieden van omgang met kinderen van een andere richting, wordt het bijzonder onderwijs zelf een maatschappelijk probleem.

De tijd wijst uit of een groepering met een eigen identiteit blijft bestaan of verdwijnt. Met name orthodox-

protestantse groepen, die aanvankelijk 'eigen' scholen hadden, zijn tot fusie overgegaan en vele van origine rooms-katholieke scholen zijn open ontmoetingsplaatsen geworden voor kinderen van uiteenlopende gezindten. Het algemeen-bijzonder onderwijs, dat als uitgangspunt heeft de gelijkwaardigheid van levensbeschouwingen en het respect voor de overtuiging van de ander, heeft juist een gestage groei doorgemaakt. Het verschijnsel 'samenwerkingschool' heeft zijn intrede gedaan en wordt zelfs in artikel 23 van de Grondwet verankerd. De maatschappelijke dynamiek heeft tot nieuwe richtingen en nieuwe schoolstichtingen geleid.

Het voor- of tegenstander zijn van bijzonder onderwijs wordt bepaald door een afweging van de drie genoemde maatschappelijke effecten. De algemene conclusie is dat de vrijheid van onderwijs geleid heeft tot een evenwichtige pluriforme democratie. De omvang van het bijzonder onderwijs maakt duidelijk dat de ouders de positieve aspecten hebben laten prevaleren. Ouders vinden dat de schoolkeuze voor hun kinderen aan hen is.

UITGANGSPUNTEN VAN DE VVD INZAKE VRIJHEID VAN ONDERWIJS

Uit de voorgaande paragrafen blijkt dat liberale staatslieden een doorslaggevende rol gespeeld hebben in de totstandkoming van wetten voor de vrijheid van onderwijs en de financiële gelijkstelling. Het was Thorbecke onder wiens leiding de vrijheid van onderwijs een plaats kreeg in de staatkundig vernieuwende Grondwet van 1848. Het kabinet onder leiding van de liberaal Cort van der Linden tekende in 1917 voor de gelijkberechtigting van openbaar en bijzonder onderwijs in de vorm van de financiële gelijkstelling. Ook dient te worden opgemerkt dat gedurende lange tijd voor velen in liberale kring de opvatting van scheiding van kerk en staat de visie op het onderwijsbestel bepaald heeft. Als de staat het onderwijs financiert zal de school een publieke school dienen te zijn, toegankelijk voor iedereen en mag geen levensbeschouwelijke of godsdienstige opvatting prevaleren. Levensbeschouwingen zijn gelijkwaardig. Dat laatste is in de praktijk overigens moeilijk te realiseren, omdat alle mensen een visie op de werkelijkheid en het leven hebben en deze in de praktijk ook toepassen. Ook in het onderwijs, waar op alle scholen standpunten worden ingenomen over bij-

voorbeeld de vele technologieën, over de omvang van de wereldbevolking, de uitputting van fossiele en levende materialen en de effecten van dit alles op de huidige en toekomstige maatschappij.

De opvatting dat de pluriforme samenleving een gegeven is dat alle steun verdient, wordt door de liberalen onderschreven. Ook dat het nemen van initiatieven door bevolkingsgroepen voor de opzet en organisatie van onderwijs een liberaal uitgangspunt is. De Volkspartij voor Vrijheid en Democratie heeft dit in verschillende documenten naar buiten gebracht. Het *Liberaal Manifest* (1981) stelt dat de zorg voor het kind in de eerste plaats bij de ouders ligt: 'Zij zijn in de eerste plaats verantwoordelijk voor de opvoeding.' (p. 8) Even verder stelt het Manifest dat 'volgens de liberale beginselen de overheid de vrijheid van onderwijs en de gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs waarborgt' (p. 8). 'Elke ouder heeft het recht op vrije schoolkeuze' heet het even verder, waarna de uitspraak volgt dat 'het levensbeschouwelijk karakter van elk onderwijsinstituut dient te worden gerespecteerd' (p. 8). Het Manifest schetst een multicultureel Nederland waarin de overheid een beleid voert dat ruimte biedt 'aan behoud en ontwikkeling van de eigen cultuur en identiteitsbeleving van de verschillende groeperingen' (p. 18). Even verder stelt het Manifest dat 'degenen die tot de culturele en etnische minderheden behoren in onze samenleving volwaardige burgers met gelijke rechten en plichten zijn. Aangepaste vormen van dienst- en hulpverlening en eigen voorzieningen moeten voor deze groepen mogelijk worden gemaakt' (p. 19). Een en ander dient wel te geschieden binnen de 'normen en mogelijkheden van de Nederlandse samenleving.' In de nota 'Kiezen voor Autonomie', die op 23 maart 1993 op voorstel van de partijcommissie onderwijs door de VVD-fractie van de Tweede Kamer werd vastgesteld, wordt de zorg voor het onderwijs uitvoerig belicht. De voorkeur 'gaat uit naar de openbare school. Een school, die zich baseert op de gelijkwaardigheid van levensbeschouwingen, waarbij het respect voor de ander voorop staat. Het vrijheidsbeginsel van de VVD brengt met zich mee ruimte te bieden en respect te hebben voor eigen keuzen van ouders tot uiting komend in het grondwettelijke recht op door de overheid bekostigde stichting en instandhouding van bijzondere scholen' (p. 4). Een kerntaak van de centrale

overheid is 'het zorgdragen voor een consistente naleving van de Grondwet met betrekking tot de vrijheid van onderwijs (particulier initiatief) en het aanbod van volgend openbaar onderwijs (publieke zorg)' (p. 10).

ISLAMITISCHE SCHOLEN

De islam is een wereldgodsdienst met daaruit voortvloeiend een aantal verplichtingen voor de aanhangers ervan, waarvan er in Nederland op korte termijn circa een miljoen zullen zijn. De verplichtingen zijn zeer verschillend van die uit de joods-christelijke en humanistische tradities, die door de Nederlanders al gedurende meer dan een millennium gepraktiseerd worden. Zowel de islam als het christendom zijn zeer uitgesproken in hun handelen geweest en zijn dat nog, soms gewelddadig, dikwijls zeer behoudend en vaak verlangend om zielen te winnen. De geschiedenis kent vele, dikwijls levensbedreigende confrontaties tussen de aanhangers van de islam met die van andere godsdiensten. Het is voor alle immigranten in Nederland nodig de Nederlandse regels van 'samenleven' te leren kennen en na te leven. Zij wensen hier te blijven en dienen zich als Nederlandse staatsburgers te houden aan de Grondwet en alle andere wetgeving van Nederland. Voor het niet willen accepteren van de Nederlandse wetgeving kan geen beroep op een hogere macht of eigen cultuur worden gedaan.

Er kan niet worden verwacht dat de islamitische immigranten hun religie in Nederland op korte termijn aan de kant schuiven en net als vele christenen gedaan hebben, deze inruilen voor een algemeen godsbesef of een algemeen humanisme, zonder daarbij in een of ander verband georganiseerd te zijn. Hun religie is eerder een belangrijk bindmiddel voor sociale cohesie binnen de groep en voor het hebben van een gevoel van veiligheid in een voor immigranten dikwijls onzekere toekomst. De islamitische ouders zullen hun identiteit willen overdragen op hun kinderen en willen daarvoor ook gebruik maken van de vrijheid van onderwijs.

Op dezelfde wijze als de overige godsdienstige groepen in Nederland gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid tot het stichten van bijzondere scholen, zo hebben de islamieten dat ook gedaan en hebben zij als Nederlandse staatsburgers het recht dat in de toekomst ook te doen. De Nederlandse staat dient daarbij geen belemmeringen

op te werpen uit vrees voor de groep, maar respect te tonen en steun te bieden. Het is positief als de groep verantwoordelijkheid voor 'self-government' wil nemen en daarvoor leiders beschikbaar heeft. De leiders laten met het nemen van initiatieven weten dat zij aanspreekbaar zijn voor de effecten van hun handelen. Islamitische scholen gaan een belangrijke bijdrage leveren voor het integreren van de groep in de Nederlandse samenleving.

De islamieten moeten voldoen aan dezelfde bekostigingsvoorwaarden als de overige groepen die bijzondere scholen oprichten. Met name op het punt van de deugdelijkheidseisen wordt hier opgemerkt dat de inhoud van het curriculum aangepast dient te zijn aan de Nederlandse wet en dat voor het basisonderwijs de kerndoelen dienen te worden gerealiseerd. Het houdt ook in dat het godsdienstonderwijs in de Nederlandse taal verzorgd wordt en de lesboeken daarvoor in de Nederlandse taal gesteld dienen te zijn. En verder dat van de scholen verwacht wordt dat de consequenties van de Nederlandse wetgeving voor het functioneren van de democratie, over verantwoordelijk burgerschap en voor de regulering van belangrijke sociale situaties in het onderwijs worden opgenomen. Dit geldt voor het recht van vrijheid van partnerkeuze en de acceptatie van de seksuele geaardheid van mensen. Het houdt ook in dat duidelijk gemaakt wordt dat het gelijkheidsbeginsel voor mannen en vrouwen geldt, dat de leerplicht voor mannen en vrouwen geldt, dat uithuwelijken van minderjarige vrouwen hier verboden is en dat belediging van homoseksuelen strafbaar is. Zaken als de vrijheid van partnerkeuze waren tot voor kort in Nederland zo vanzelfsprekend dat deze in het Nederlandse onderwijs geen speciale aandacht kregen. Door de komst van verschillende groepen immigranten valt in navolging van een recent advies van de Onderwijsraad, 'Onderwijs en Burgerschap', te overwegen om voor alle Nederlandse scholen als nieuw kerndoel te formuleren het verwerven van kennis over de Nederlandse waarden en normen, over het gelijkheidsbeginsel en over de democratische rechtsstaat. In het recente rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (rapport nr. 68) wordt uitvoerig aandacht besteed aan de taken van het onderwijs. De school speelt een belangrijke rol in het uitdragen en praktiseren van Nederlandse waarden en normen. Het invoeren van een

nieuw vak 'waarden en normen' op school wordt niet wenselijk geacht. Er zou een herwaardering van het bestaande vak maatschappijleer plaats dienen te vinden met daarin een onderdeel burgerschapsvorming. Verder zou een herwaardering van het vak geschiedenis overwogen dienen te worden door meer aandacht te besteden aan de historische ontwikkeling van burgerschap in zijn pluriforme verschijningsvormen. Over de inhoud van de nationaal gedragen waarden en nationaal geaccepteerde normen is uiteraard nog wel enige discussie nodig.

Sedert de Tweede Kamer op voorstel van VVD-staatssecretaris van Onderwijs Ginjaar-Maas vijftien jaar geleden het groene licht gaf voor de stichting en bekostiging van bijzondere scholen op islamitische grondslag zijn er ongeveer veertig islamitische scholen gesticht. Op het totaal aantal islamieten in Nederland is dit een gering aantal. Slechts vier procent van de allochtone leerlingen bezoekt een islamitische basisschool. De inspectierapporten (2002, 2003) oordelen gematigd positief over de resultaten. De bestuurlijke organisatie zou verbeterd kunnen worden. Hiertoe heeft de Islamitische Scholenbesturen Organisatie (ISBO) inmiddels enkele veelbelovende initiatieven genomen.

CONCLUSIE

De Nederlandse regering dient de islamitische immigranten te respecteren en hun initiatieven voor het stichten van scholen op gelijke wijze te beoordelen als de initiatieven van andere groepen Nederlanders. Voor de groepen immigranten is het voor de overheid een urgente taak om duidelijke regels te stellen wat gegeven het karakter van openbare en bijzondere scholen wel en niet wordt geaccepteerd. Wellicht had de acceptatie van deze regels beter als voorwaarde voor toelating als immigrant kunnen gelden of bij het verstrekken van het staatsburgerschap getoetst kunnen worden. Daar dat niet gebeurd is, is de overheid nu verplicht heldere regels te stellen bij het binnenkomen van de openbare school. En zijn de bijzondere scholen verplicht aan te geven welke wettelijke eisen gezien de publieke bekostiging ervan ook op het onderwijs in de bijzondere school (islamitisch of anderszins) onverkort van toepassing zijn. De Onderwijsinspectie heeft krachtens de op voorstel van minister Hermans unaniem door de Tweede Kamer aanvaarde Wet op het

Onderwijstoezicht een stevige positie om zowel bij openbare als bijzondere scholen er daadwerkelijk op toe te zien dat zij zich aan alle wettelijke eisen en bekostigingsvoorwaarden houden en daarover in het openbaar rapport uit te brengen.

Dr. S. Dijkstra is emeritus hoogleraar Onderwijskunde aan de Universiteit Twente. Hij was respectievelijk voorzitter en bestuurslid van: Twents Avond College; Pedagogisch Technische Hogeschool Nederland; Twents MBO College; Fontys Hogescholen te Eindhoven. Mr. S.J. Steen is algemeen directeur van de Verenigde Bijzondere Scholen (VBS) en voorzitter van de redactie van het Nederlands Tijdschrift voor Onderwijsrecht en Onderwijsbeleid (NTOR). Hij is voorzitter van het Europees Platform voor het Nederlands Onderwijs en bestuurslid van de European Council of National Associations of Independent Schools (ECNAIS).

LITERATUUR

Inspectie van het Onderwijs (2002) *Islamitische scholen en sociale cohesie*. Utrecht: Onderwijsinspectie.
Inspectie van het Onderwijs (2003) *Islamitische scholen nader onderzocht*. Utrecht: Onderwijsinspectie.

JBO (2003) *Joods Bijzonder Onderwijs. Historie*. Publicatie van de Stichting Joods Bijzonder Onderwijs.

Onderwijsraad (2003) *Onderwijs en burgerschap. Een voorname rol voor onderwijsinstellingen en overheid*. Advies aan de Minister van OC&W. Den Haag: Onderwijsraad.

Popeijus, H. L. (2003) *Het Onderwijsaanbod, van wet tot keuze*. Dissertatie. Enschede: Universiteit Twente.

Rietveld-van Wingerden, M. (2003) 'De Nederlandse wetgeving van 1906 en het Joodse onderwijs'. *De School Anno*, nr. 1. Rotterdam: Periodiek van de Vereniging Vrienden van het Nationaal Onderwijsmuseum.

Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (1981) *Liberaal Manifest*. Den Haag: VVD Partijbureau.

Volkspartij voor Vrijheid en Democratie, Tweede Kamerfractie (1993) *Kiezen voor autonomie. Naar een maatschappelijk verantwoord pedagogisch ondernemerschap*. Den Haag: VVD-fractie. Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2003) *Waarden, normen en de last van gedrag*. Den Haag: WRR Bureau. Ook als <http://www.wrr.nl/ne/frameset.htm>.

NOTEN

- 1 Rietveld-van Wingerden, 2002.
- 2 Popeijus, 2003.